విద్యాభివృద్ధికి దోహదం చేద్దాం, విద్యార్థులకు ఆర్థికంగా సహాయ పడదాం, రండి!

మారుతున్న సామాజిక పరిస్థితులలో విద్యార్జన చాల ఖరీదయిన వస్తువుగా తయారయి, ప్రతిభావంతులయిన విద్యార్థులకు ఒక శాపంగా పరిణమించింది.

ఈ ఇబ్బందిని కొంతవరకయినా తొలగించే ప్రక్రియలో భాగంగా శ్రీరామానుజ పీఠం భగవద్రామానుజులవారి సహస్రాబ్ధి ఉత్సవములు (2008-2017) సందర్భంగా 10 సంవత్సరముల పాటు సంవత్సరానికి 300 మంది చొప్పున 10వ తరగతి మొదలు వారి ఉన్నత విద్యాభ్యాసం పూర్తి అయేవరకు లక్షలాది రూపాయలు ప్రదానం చేసే **రామానుజ స్కాలర్‌షిప్ స్కీమును** ప్రకటించి అనేకమంది విద్యార్థులకు ఆశాదీపంగా ప్రకాశిస్తోంది.

ఈ మహత్తర కార్యంలో పాలు పంచుకొని, "నేను సైతం ఒక బీద విద్యార్థిని అంతో ఇంతో చదివించాను" అనే తృప్తిని పొందవలసినదిగా అందరినీ ఆహ్వానిస్తున్నాము.

రూ॥ 1000/- మొదలుకొని ఎంతయినా విరాళముగా నీయవచ్చు. ఏ విద్యార్థి చదువు నిమిత్తము మీ విరాళము వినియోగపడినదో ఉత్తరము ద్వారా తెలియపరచబడగలదు.

శ్రీరామానుజ పీఠం, (రిజిష్టర్డ్ ట్రస్ట్ 54/2004),
డో.నెం.1-104-15, ప్లాట్ నెం. 40, సెక్టార్ - 5, ఎం.వి.పి. కాలనీ, టి.టి.డి.
కల్యాణ మండపం వీధి, విశాఖపట్టణం - 530 017, ఫోన్ : 0891-6522317.

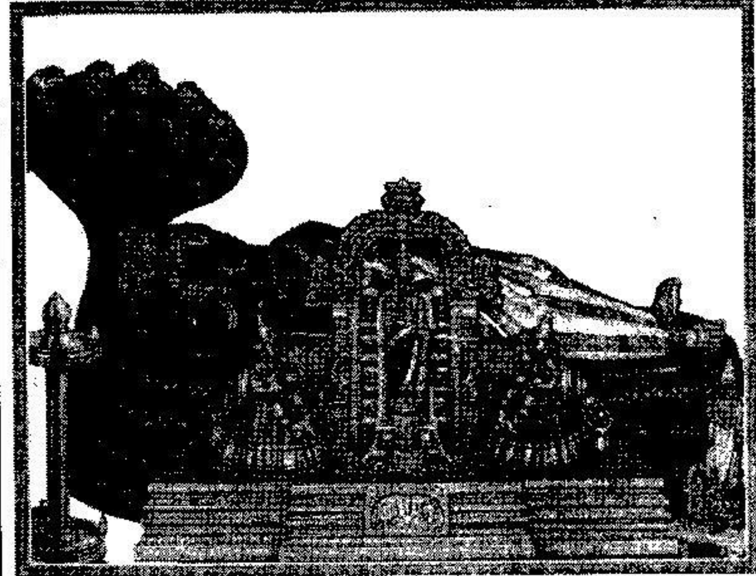
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీ పరాశర భట్టర్ ప్రణీతమైన

శ్రీరంగనాథ స్తోత్రము

సవ్యాఖ్యానము

వ్యాఖ్యాత
పండితరత్న, వేదాన్తవాచస్పతి
ఉ.వే. శ్రీమాన్ డా॥ ఈ.ఏ. శింగరాచార్యులుగారు

శ్రీరంగనాథస్తోత్రమ్

శ్రీ పరాశరభట్టార్యః శ్రీ రంగేశపురోహితః ।
శ్రీ వత్సాంకసుత శ్రీమాన్ శ్రేయసే మేఽస్తు భూయసే ॥

సప్తప్రాకారమధ్యే సరసిజముకులోద్భాసమానే విమానే
కావేరీ మధ్యదేశే మృదుతరఫణిరాడ్భోగపర్యంకభాగే।
నిద్రాముద్రాభిరామం కటినికటశిరః పార్శ్వ విన్యస్తహస్తం
పద్మాధాత్రీకరాభ్యాం పరిచితచరణం రంగరాజం భజేఽహమ్॥ 1

కస్తూరీకలితోర్ధ్వపుండ్రతిలకం కర్ణాంతలోలేక్షణం
ముగ్ధస్మేరమనోహరాధరతలం ముక్తాకిరీటోజ్జ్వలమ్।
పశ్యన్మానసపశ్యతోహరరుచః పర్యాయపంకేరుహం
శ్రీరంగాధిపతేః కదా ను వదనం సేవేయ భూయోఽప్యహమ్॥ 2

కదాఽహం కావేరీతటపరిసరే రంగనగరే
శయానం భోగీంద్రే శతముఖమణిశ్యామలరుచిమ్ ।
ఉపాసీనః క్రోశన్ మధుమథన! నారాయణ! హరే!
మురారే! గోవిందేత్యనిశ మనునేష్యామి దివసాన్ ॥ 3

కదాఽహం కావేరీవిమలసలిలే వీతకలుషో
భవేయం తత్తీరే శ్రమముషి వసేయం ఘనవనే ।
కదా వా తం పుణ్యే మహతి పులినే మంగళగుణం
భజేయం రంగేశం కమలనయనం శేషశయనమ్ ॥ 4

పూగీకంఠద్వయసరస స్నిగ్ధనీరోపకంఠామ్
ఆవిర్మోదస్తిమితశకునానూదితబ్రహ్మఘోషామ్ ।
మార్గే మార్గే పథికనివహై రుంచ్యమానాపవర్గాం
పశ్యేయం తాం పునరపి పురీం శ్రీమతీం రంగధామ్నః ॥ 5

న జాతు పీతామృతమూర్ఛితానాం నాకౌకసాం నందనవాటికాసు ।
రంగేశ్వర! త్వత్పదమాశ్రితానాం రథ్యా శునా మన్యతమో భవేయమ్॥6

అసన్నికృష్టస్య నికృష్టజంతోః మిథ్యాపవాదేన కరోషి శాంతిమ్ ।
తతో నికృష్టే మయి సన్నికృష్టే కాం నిష్కృతిం రంగపతే కరోషి? 7

శ్రీరంగం కరిశైల మంజనగిరిం తార్క్ష్యాద్రి సింహాచలౌ
శ్రీకూర్మం పురుషోత్తమంచ బదరీనారాయణం నైమిశమ్ ।
శ్రీమద్ద్వారవతీ ప్రయాగ మథురాఽయోధ్యా గయా పుష్కరం
సాలగ్రామఖనిం నిషేవ్య రమతే రామానుజోఽయం మునిః ॥ 8

శ్రీపరాశరభట్టర్ ప్రణీతమైన
శ్రీరంగనాథస్తోత్రము - సవ్యాఖ్యానము
ఉపోద్ఘాతము

శ్రీ పరాశరభట్టార్య: శ్రీ రంగేశపురోహిత: ।
శ్రీ వత్సాంకసుత శ్రీమాన్ శ్రేయసే మే ఽస్తు భూయసే ॥

అనితరసాధారణమైనప్రతిభాపాండిత్యములకు మాఱుపేరును, కూరేశుల కుమారులును అగు పరాశర భట్టారకు లను ఆచార్యులచే ఈ స్తోత్రము రచింప బడినది. ఒకానొక సమయమున చోళరాజుతో కల్గిన భేదాభిప్రాయమువలన భట్టరు కొంతకాలము గోష్ఠీపుర మను విష్ణుక్షేత్రమున నివసించిరి. ఆ వృత్తాంతము తిరువాయ్‌మొழி ప్రబంధములోని **"మున్నీర్‌ఞాలమ్"** అనే దశకం యొక్క ఈడు వ్యాఖ్యాన ప్రవేశం ఆరంభంలో తెలుపబడినది. ఆ వృత్తాంతము క్లుప్తముగా ఇట్లున్నది.

భట్టరు శ్రీరంగమున విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంత నిర్వాహక సార్వభౌములై, భగవద్రామానుజుల స్థానమును అలంకరించి, సంప్రదాయ రక్షణమును చేయు సమయమున, ఆ క్షేత్రములోని ఏడు ప్రాకారములలో ఆఱవ ప్రాకారమగు త్రివిక్రమవీథి ప్రాకారము మిక్కిలి జీర్ణమయ్యెను. దానిని పునరుద్ధరింపదలచిన అచటి ప్రభువు వీరసుందర బ్రహ్మరాయుడు, ఆ ప్రాకారమును నేరుగా కట్టుటకు ప్రయత్నించినపుడు కూరేశుల ప్రియశిష్యులైన ఒక మహనీయుల (వీరికి పిళ్ళై పిళ్లై ఆழ்వాన్ అని పేరు) గృహము అడ్డు వచ్చుటచే దానిని పడగొట్టి ప్రాకారమును నిర్మింపదలచెను. ఆ విషయమును తెలిసి కొనిన భట్టరు ఆ ప్రభువుతో, "నీవు కట్టు ప్రాకారములు భగవానునకు రక్షకములని తలచుచుంటివా? పరమభాగవతులగు ఆ మహనీయుల మంగళాశాసనమే కద భగవానునకు రక్షకము. పూర్వము తిరుమంగై ఆழ்వార్లు నాల్గవ ప్రాకారమును కట్టునపుడు భక్తాంఘ్రిరేణులను ఆழ்వార్లు భగవానునకు పూమాలను కూర్చు చోటు అయిన ఉద్యానవన ప్రదేశము అడ్డు రాగా, దానిని తొలగించి ప్రాకారమును నేరుగా కట్టుట మాని, ఆ చోటును వదలి ప్రాకారమును కొంచెము ప్రక్కకు కట్టిన సందర్భమును మఱచితివా? అట్లే ఇపుడును ఈ భాగవతుల గృహమును వదలిపెట్టి, ప్రాకారమును కొంచెము ప్రక్కగా కట్టుము" అని పల్కిరి. ఆ రాజు "తన ఆచార్యుల పుత్రులగు భట్టరు ఆదేశించిరికదా" అని కాని, "ఒక మహనీయులు మంచిని పల్కిరి కద" అని కాని తలపక, ఆ మాటలను పెడచెవిని బెట్టి, పిళ్లై పిళ్లై ఆழ்వాన్ ఇంటిని కూలగొట్టి ప్రాకారమును కట్టుటకు ప్రారంభించెను. ఆ కారణముగా భట్టరునకు, ఆ ప్రభువునకు మధ్య కల్గిన అభిప్రాయభేదములు క్రమముగా వృద్ధి అయ్యెను. భట్టరుపై కక్షను పెంచుకొనిన వీరసుందరబ్రహ్మరాయుడు ఆ ఆచార్యులను శ్రీరంగమున నివసింపకుండచేయవలయునను ప్రయత్నములను ప్రారంభించెను. అపుడు భట్టరు ఎవరికిని తెలుపక శ్రీరంగమును వీడి గోష్ఠీపురమను క్షేత్రమును చేరిరి. అట్లు శ్రీరంగమునకు, శ్రీరంగనాథునకును దూరముగా ఉండవలసివచ్చినదే అను ఆర్తి వలన "ఎపుడు మరల శ్రీరంగమును దర్శింతును? శ్రీరంగనాథుని సేవింతును?" అనెడి భావోద్వేగము ఆ ఆచార్యులకు కల్గెను. కులశేఖరసూరి తమ ప్రబంధమున, **"తిరువరఙ్గ ప్పెరునకరుళ్ తెణ్ణీర్‌పొన్ని తిరైక్కైయాల్ అడివరుడ ప్పళ్ళికొళ్ళుమ్ కరుమణియై క్కోమళత్తై క్కణ్డుకొణ్డు ఎన్ కణ్ణిణైగళ్ ఎన్ఱుకొలో కళిక్కునాళే"** "శ్రీరంగ దివ్యనగరమున కావేరీనది తన కెరటములనెడి కరములతో సేవించుచుండగా శయనించియున్న నీలమణిసదృశుడు, మిక్కిలి

సౌకుమార్యమును కలవాడగు శ్రీరంగ నాథుని కన్నులారా సేవించి, నా కన్నులేనాడో కదా సంతోషించునది!" అని, "కళి మలర్శేర్ **పొళ్ళిల్ అరజ్గత్తు ఉరకమేతిక్కణ్ వళరుమ్ కడల్ వణ్ణర్ కమలకణ్ణుమ్ ఒళిమదిశేర్ తిరుము కముమ్ కణ్డు కొణ్డు ఎన్నుళ్ళమిక వెన్జుకొలో వురుకునాళే"** "తేనెను స్రవించు పూలను కల్గిన తోటలతో చుట్టబడియున్న శ్రీరంగమున ఆదిశేషునిపై శయనించియున్న సముద్రవర్ణుడు, కమలనేత్రుడగు స్వామి యొక్క ప్రకాశించు చంద్రబింబమువంటి ముఖమును కన్నులార సేవించి నా మనస్సు ఎపుడో కద ద్రవించునది" అని, **"మాయోనై క్కణ్డన్ కణ్గళ్ నీర్మల్క ఎన్జుకొలో నిఱ్కునాళే"** "అత్యాశ్చర్యకరములైన లీలలనుచేయు స్వామిని సేవించి నేను నా కన్నులు నీరు నిండగా నిలచునది ఏనాడో కద" అనియు పరితపించిన రీతిలో భట్టరును ఈ స్తోత్రమును తమ ఆర్తిని ప్రకటించుచు కొన్ని శ్లోకముల రూపము ద్వారా ఆశువుగా రచించిరి. అవి శ్రీరంగనాథస్తోత్ర రూపమును పొందినవి. కులశేఖరసూరి భావమును అనుసరించు ఈ శ్లోకములు ఆ మహనీయుల సూక్తులకు సైతము మెఱుగుపెట్టినవని చెప్పనగును. ఈ శ్లోకములలోని భావములు, విశేషములును యథామతి తెలుపబడు చున్నవి. ప్రస్తుతవ్యాఖ్య మహావిద్వాంసులు, ప్రాతఃస్మరణీయ కీర్తివైభవులును అగు ప్ర.భ. **అణ్ణా** స్వామివారి **ద్రావిడవ్యాఖ్యానమును** కృతజ్ఞతాపూర్వకముగ అనుసరించి కొన్ని విశేషములు జోడించుచూ వ్రాయబడినది.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీ పరాశర భట్టర్ ప్రణీతమైన

శ్రీరంగనాథస్తోత్రము - సవ్యాఖ్యానము

సప్తప్రాకారమధ్యే సరసిజముకులోద్భాసమానే విమానే
కావేరీ మధ్యదేశే మృదుతరఫణిరాడ్భోగ పర్యంకభాగే।
నిద్రాముద్రాభిరామం కటినికటశిరః పార్శ్వ విన్యస్తహస్తం
పద్మాధాత్రీకరాభ్యాం పరిచితచరణం రంగరాజం భజేఽహమ్॥ 1

కావేరీమధ్యదేశే = ఉభయకావేరుల నడుమ ప్రదేశముననున్న శ్రీరంగమున, **సప్తప్రాకార మధ్యే** = ఏడు ప్రాకారముల మధ్యలో, **సరసిజముకుల + ఉద్భాసమానే** = తామర మొగ్గవలె గొప్పగా శోభిల్లు, **విమానే** = ప్రణవాకార శ్రీరంగవిమానమునందు, **మృదు తరఫణిరాట్ + భోగపర్యంకభాగే** = మిక్కిలి సుకుమారమైన ఆదిశేషుని శరీరమను పరుపుపై, **నిద్రాముద్రాభిరామమ్** = నిద్రించు సన్నివేశముతో మనోహరమైన వాడు, **కటినికట శిరఃపార్శ్వవిన్యస్తహస్తమ్** = నడుము సమీపమున ఒక చేతిని, తలకు సమీపమున వేఱొక చేతిని పెట్టుకొనినవాడు, **పద్మాధాత్రీకరాభ్యామ్** = లక్ష్మీదేవి యొక్క, భూదేవి యొక్క హస్తములతో, **పరిచిత చరణమ్** = సేవింపబడు పాదములను కల వాడును, అగు, **రంగరాజమ్** = శ్రీ రంగనాథుని, **అహమ్** = నేను, **భజే** = భజించుచున్నాను.

వ్యాఖ్యానము :- ఉభయ కావేరీనదీ మధ్యదేశమగు ద్వీపమున వెలసియున్న శ్రీరంగక్షేత్రములో సప్తప్రాకారముల మధ్య తామర మొగ్గవలె శోభిల్లు విమానమునందు, సుకుమారమైన ఆదిశేషుడనెడి పడకపై నిద్రించు భంగిమలో మనోహరముగనున్నవాడు, నడుము వద్ద ఒక చేతిని, తల వద్ద వేఱొక చేతిని పెట్టుకొనినవాడు, శ్రీదేవి భూదేవులు తమ కరములతో సేవించు పాదములను కలవాడును అగు శ్రీరంగనాథుని నేను సేవింతును.

ఈ శ్లోకమున భట్టరు శ్రీరంగక్షేత్రమున శ్రీరంగనాథుడు వేంచేసియున్న సన్నివేశమును మన కన్నులముందు రమ్యముగ నిలుపుచున్నారు.

సప్తప్రాకారమధ్యే - ప్రణవప్రతిపాద్యుడు భగవానుడు. శ్రీరంగక్షేత్రములోని ఏడు ప్రాకారములు, విమానమును కలిసిన ఎనిమిది అగును. ఈ ఎనిమిదియు అష్టాక్షరీ మంత్రమునకు చిహ్నములని పిళ్లైప్పెరుమాళ్ అయ్యంగార్ అను తమిళకవి అభి వర్ణించిరి. శ్రీరంగమందిరము "**వైకుంఠమ్ రంగమందిరమ్**" అనునట్లు సాక్షాత్తు వైకుంఠమునకు ప్రతీక. వైకుంఠమును చేరవలెనన్న ఏడు లోకములను దాటి పోవలయును. అట్లే, శ్రీరంగమందిరమును చేరవలెనన్నను ఏడు ప్రాకారములను దాటి పోవలయును. ఇట్లు, శ్రీరంగనాథునకు, శ్రీరంగ మందిరమునకును ఏడు అంకెతో అవినాభావసంబంధము కలదు. "**మాడమాళిక్కై శూళ్ర్** తిరువీదియుమ్, **మన్నుశేర్ తిరువిక్కిరమన్ వీదియుమ్, ఆడల్ మాఱనకలఙ్కన్ వీదియుమ్, ఆలినాడనమర్న్దుత్తై వీతియుమ్, కూడల్వాళ్ర్** కులశేకర్ **వీతియుమ్, కులవరశ మకేన్దిరన్ వీయుమ్, తేడు తన్మవన్ మాలవన్ వీతియుమ్ తెన్నరఙ్గర్ తిరువావరణమే**" అనే పాశురము అనుసంధేయము.

సరసిజముకులోద్భాసమానే - ఆకారమున, అందమున తామరమొగ్గతో విమానమునకు పోలిక.

కావేరీమధ్యదేశే - ఉభయకావేరీమధ్య పులిన ప్రదేశము సాక్షాత్తు పరమపదము. "**యద్విష్ణోఃపదమవదం పరో రజోగ్ర్యం ముక్తానా మనువిరజం విదీప్రమాహుః, తత్పుణ్యం పులినమిదం తయాఒద్య మధ్యే కావేరి స్ఫురతి**" (విరజానదీ తీరమున తమోగుణము రజోగుణము లేని, విష్ణువు యొక్క ఏ పరమపదము కలదో, ముక్తులకు మాత్రమే విశేషముగా ప్రకాశించునది అని దేనిని పల్కుదురో, పవిత్రమైన ఆ ఇసుక తిన్నె ఇపుడు ''ఇది'' అని నిర్దేశించి పల్కునట్లు కావేరీనదీమధ్యమున ప్రకాశించుచున్నది.) (26) అనుచు భట్టరు శ్రీరంగరాజస్తవమున పల్కుట గమనింపతగినది.

మృదుతరఫణిరాడ్భోగ పర్యంకభాగే - అత్యంతము మృదువైన ఆదిశేషుని భోగమే పడక. "**రంగభర్తు రపి లోచనచర్యాం సాహసావళిషు లేఖయామానమ్, పుష్పహాస ఇతి నామ దుహానం సౌకుమార్యమ్**" (చూపుల ప్రసారములను సైతము సాహసకృత్యములలో వ్రాయుంచునట్టి, పుష్పహాసమను పేరును కల్గించు శ్రీరంగనాథుని సౌకుమార్య గుణము) అనుచు భట్టరు శ్రీరంగనాథుని సౌకుమార్యము లోకోత్తరమని వర్ణించిరి. అట్టి స్వామి దివ్యదేహమునకును శ్రమ కల్గింపనట్టి మెత్తని దనమును కలిగినది ఆదిశేషుని శరీరము. కావున ఇద్దరిమధ్య తారతమ్యమును తెలుపు ఇచటి "**తరప్**" ప్రత్యయము భగవానుని సౌకుమార్యముకంటె ఆదిశేషుని సౌకుమార్యము అతిశయించియుండుటను తెలుపునని చెప్పనగును.

నిద్రాముద్రాభిరామమ్ - "**నిద్రాసి జాగర్యయా**" అని శ్రీరంగనాథుని నిద్రా ముద్రను గూర్చి భట్టరు నుడువిరి. "**ఉఱఙ్గువాన్ పోల్ యోగుశెయ్ద పెరుమాన్**" (నిద్రించువాని వలె కనులు మూసికొని జగద్రక్షణచింతనను చేయు స్వామి) అని నమ్మాళ్వార్లు, "**ఒరు పామ్బై మెత్తైయాక విరిత్తు అదన్మేల్ కళ్ళనిద్దిరై కొళ్కిన్ఱ**" (ఒక పామును, అనగా - ఆదిశేషుని పరుపుగా పరచుకొని దొంగనిద్రను గ్రహించిన) అని పెరియాళ్వార్లు

కీర్తించిరి. శ్రీరాముని నిద్రాముద్రలోని అందమును దర్శించిన అదృష్ట శాలి విశ్వామిత్రుడు. ఆ సౌందర్యమునకు అచ్చెరువొంది "**కౌసల్యా సుప్రజారామ**" అని కీర్తించెను. సీతాదేవి "**స మయా బోధితః శ్రీమాన్**" (అద్భుత శయన సౌందర్యము కల ఆ శ్రీరాముడు నాచే నిద్రలేపబడినాడు) అనుచు నిద్రా సన్నివేశమునకు మంగళము పాడెను. శ్రీరామచంద్రునకు ప్రతిరూపమగు శ్రీరంగనాథుని నిద్రా ముద్రను భట్టరు ఇచట కీర్తించుచున్నారు. భట్టరు శ్రీరామభక్తాగ్రేసరులగుట ఇచట స్మరణీయము.

కటినికటశిరఃపార్శ్వ విన్యస్తహస్తమ్ - ఆదిశేషునిపై పరుండి యున్న శ్రీరంగ నాథుడు తన రెండు చేతులలో ఒక చేతిని నడుముపై, వేఱొక చేతిని తలవద్ద పెట్టు కొని యున్నాడు. ఈ సన్నివేశము ఇచట ప్రస్తుతము. భట్టరు దీనిని శ్రీరంగరాజస్తవమున కీర్తించుచు, "**కిరీటం రంగేశయితు రుపధానీకృతభుజో విధీశాధీశత్వాత్ ఘటత ఇతి సంస్పృశ్య వదితి, నిహీనానాం ముఖ్యం శరణ మితి బాహుస్తదితరః స్ఫుటం బ్రూతే పాదాంబుజయుగళ మాజానునిహితః**" (శ్రీరంగనాథుడు బ్రహ్మరుద్రాదులకు అధిపతి కావున ఇతనికి కిరీటం తగినది అని ఒక హస్తము ఆ కిరీటమును స్పృశించి పల్కుచున్నది. మోకాళ్ళ వరకు చాచబడిన ఇంకొక హస్తము అధములకు శ్రీస్వామి చరణాంబుజ యుగళమే రక్షకమని స్పష్టము చేయుచున్నది.) (110) అని పల్కిరి. కిరీటమును సూచించు చేయి, ఆ కిరీటమును తాను ధరించుట బ్రహ్మేశ్వరులకు సైతము ప్రభువగుటచే తగునని తెలుపుచున్నదని, మోకాలివరకు చాచుకొనియున్న ఇంకొకచేయి తన పాదములే భక్తజనరక్షకములని తెలుపు చున్నదను ఈ శ్లోకములోని భావము ప్రస్తుతముననుఅనుసంధేయము. కిరీటమును తాకు కుడిచేయి పరత్వమును, పాదములను చూపు ఎడమచేయి సౌలభ్యమును తెలుపుచున్నవని సారాంశము. దీనివలన శరణ్యత్వపూర్తి సిద్ధము.

పద్మాధాత్రీకరాభ్యాం పరిచిత చరణమ్-"**పడివిళైయిల్లా మలర్ మకళ్ మఱ్ఱై నిలమకళ్ పిడిక్కుమ్ మెల్లడియై**" (నిరుపమాన సౌందర్యము కల లక్ష్మీదేవి, మిగిలిన భూదేవియు మెల్లగా స్పృశించు చరణములను మహాపాపినగు నేను స్పృశించునట్లు నీవు పిలుచుటయో, లేక నా వద్దకు వచ్చుటయో చేయకపోతివి కదా!) అను నమ్మాళ్వార్ల (9-2-10) సూక్తి ఇచట స్మరణీయము. పరిచిత శబ్దప్రయోగము వలన స్వామి పాదముల మార్దవము సూచితము. "**లక్ష్మీమహీ తదనురూప నిజానుభావ నీళాది దివ్యమహిషీ కరపల్లవాభ్యామ్, సంవాహనేఽపి సపది క్లమ మాదధానౌ.... పాదౌ**" అను శ్రీవేంకటేశ ప్రపత్తిలోని సూక్తియు అనుసంధేయము. స్వామిని స్తుతించు ఈ శ్లోకము స్రగ్ధరావృత్తమున కూర్పబడుట విశేషము. శ్లోకమాలికయే కద ఈ స్తుతి.

కస్తూరీకలితోర్ధ్వపుండ్రతిలకం కర్ణాంతలోలేక్షణం
ముగ్ధస్మేరమనోహరాధరతలం ముక్తాకిరీటోజ్జ్వలమ్।
పశ్యన్మానస పశ్యతోహరరుచః పర్యాయ పంకేరుహం
శ్రీరంగాధిపతేః కదా ను వదనం సేవేయ భూయో ఽప్యహమ్॥2

పశ్యన్మానసపశ్యతోహరరుచః = దర్శించు మనస్సును చూచు చుండగనే హరించు అందమును కల్గినదగు, **శ్రీరంగ + అధిపతేః** = శ్రీరంగనాథుని యొక్క, **కస్తూరీకలిత+ ఊర్ధ్వపుండ్రతిలకమ్** = కస్తూరితో దిద్దబడిన ఊర్ధ్వపుండ్రతిలకమును కల్గినది, **కర్ణ + అంతలోల + ఈక్షణమ్** = కర్ణముల చివరవరకు (చెవుల వరకు) విస్తరించి అటు ఇటు కదలాడు కన్నులను కల్గినది, **ముగ్ధస్మేర మనోహర + అధరతలమ్** = వ్యామోహమే రూపు దిద్దుకొనిన చిఱునవ్వును కల్గిన, మనస్సును దోచుకొనునట్టి అధరమును (క్రింది పెదవి) కల్గినది. **ముక్తాకిరీట + ఉజ్జ్వలమ్** = ముత్యములు, పొదిగిన కిరీటముతో ఉజ్జ్వలముగా నున్నది, **పర్యాయపంకేరుహమ్** = వేఱొక తామరవలె నున్నది అగు, **వదనమ్** = ముఖమును, **అహమ్** = నేను, **భూయః** =

తిరిగి, **కదా ను** = ఎప్పుడో కదా, **సేవేయ** = సేవింపగలను!

సేవించువారి మనస్సును ప్రత్యక్షముగనే దోచుకొను అందము కల్గినది, కస్తూరిచే దిద్దబడిన ఊర్ధ్వపుండ్రతిలకమును కల్గినది, ఆ కర్ణము విస్తరించిన చంచలములైన నేత్రములను కల్గినది, వ్యామోహము మూర్తీభవించినదగు చిఱునవ్వుతో మనస్సును ఆకర్షించు అధరమును కల్గినది, ముత్యాలతో కూడిన కిరీటముతో మిక్కిలిగా ప్రకాశించునది, తామరపూవువలెనున్నదగు శ్రీరంగనాథుని ముఖమును మఱల నేను ఎపుడు దర్శింపగలనోకదా!

ఈ శ్లోకము నుండి నాల్గు శ్లోకములలో భట్టరు శ్రీరంగ క్షేత్రమును, శ్రీరంగనాథుని ఎడబాయుటచే తమకు కల్గిన ఆర్తిని ప్రకటించుచున్నారు. "అయ్యో! నాతాపము ఏనాడు తీరును? అట్టి సమయమును నా జీవితమున నేను చూడగలనా?'' అని పరితపించుట ఇందలి విషయము.

"మధువును కల్గిన పూవులతో కూడిన తోటలచే పరివేష్టింపబడిన శ్రీరంగ క్షేత్రమున ఆదిశేషునిపై పవళించియున్న సముద్రవర్ణుని, అతని కమలనేత్రములను, చంద్రునివలె శోభిల్లు ముఖమును సేవించి నా మనస్సు ఇక ఏనాడు ద్రవించునోకదా!" అను కులశేఖరుల సూక్తికి ఈ శ్లోకము అనువాదప్రాయము.

కస్తూరీకలితోర్ధ్వపుండ్రతిలకమ్ - కస్తూరీ తిలకముతో దిద్దబడిన శ్రీరంగనాథుని ఊర్ధ్వపుండ్రతిలకమును భట్టరు **"హృదయం ప్రసాదయతి రంగపతేః మధురోర్ధ్వ పుండ్రతిలకం లలితమ్, అళికార్ధచంద్రదళసంవలితా మమృతస్రుతం యదభిశంకయతే"** (శ్రీరంగనాథుని అందమైన ఊర్ధ్వపుండ్ర తిలకము లలాటమనెడి అర్ధచంద్రము నుండి జాలువారిన అమృతప్రవాహమువలె హృదయమును ప్రసన్నము చేయుచున్నది.) అనుచు ముఖమును చంద్రుని నుండి స్రవించు అమృత ప్రవాహముగా

ఉత్ప్రేక్షించిరి. ఊర్ధ్వపుండ్రతిలకము ఆత్మలను ఊర్ధ్వగమనము పొందునట్లు స్వామి చేయుటను సూచించుననుచు శ్రీశంకరులు పాదాదికేశాంత స్తుతిలోని **"ఊర్ధ్వం తత్పుండ్ర మూర్ధ్వం జనిమరణత మఃఖండనం మండనం నః"** (మన పుట్టుక చావులనెడి తమస్సును ఖండించునట్టి ఆ ఊర్ధ్వపుండ్రము గొప్ప అలంకారము) అను సూక్తి ద్వారా సూచించిరి. కూరేశులును వరదరాజస్తవమున, **"ఉద్ధరత్యు పరిభక్తజనానితి ఊర్ధ్వతా శ్రయణ సూచితశక్తిమ్, ఊర్ధ్వపుండ్రతిలకం బహుమానాత్ కిము బిభర్షి"** (ఊర్ధ్వముఖముగా నుండుటద్వారా భక్తులను ఊర్ధ్వగతిలో ఉద్ధరింతును అనెడి శక్తిని సూచించు ఊర్ధ్వపుండ్రమును బహుమానపూర్వముగా ధరించుచున్నావా ఏమి) అనుచు స్వామి భక్తులను ఉద్ధరించుటను ఊర్ధ్వపుండ్రము తెలుపుననిరి.

కర్ణాంతలోలేక్షణమ్ - చెవుల పర్యంతము వ్యాపించియున్న నేత్రశోభ ఈ విశేషణమున ప్రస్తుతము. కర్ణముల వరకు విస్తరించుట ఒక విశేషముకాగా, ఎల్లప్పుడు చలించుట వేఱొక విశేషము. మొదటి అంశమును భట్టరు రమణీయముగ, **"కృపయా పరయా కరిష్యమాణే సకలాంగం కిల సర్వతోఽ క్షినేత్రే, ప్రథమం శ్రవసీ సమాశ్రయితే ఇతి దైర్ఘ్యేణ విదంతి రంగనేతుః"** (గొప్ప దయతో శరీరమంతటినీ నేత్రములను కల్గిన దానినిగా చేయబోవుచూ, మొదటగా చెవులను ఆక్రమించు చున్నవని స్వామి నేత్రముల దైర్ఘ్యమువలన విజ్ఞులు తెలిసికొను చున్నారు.) (98) అని స్తుతించిరి. అన్ని అంగములను ఆవరింపదలచిన స్వామి కన్నులు మొదట తమకు సమీపములో నున్న కర్ణముల వరకు వ్యాపించుచున్నవను ఈ సూక్తి భావము ఇచటను అనుసంధేయము. అట్లే ఎల్లప్పుడు కదలాడు స్వభావమును స్వామి నేత్రములు కల్గియుండుటను భట్టరు **"శ్రవోనాసారోధాత్ తదవధిక డోలాయితగతే విశాలస్ఫీతా యద్రుచిర శిశిరాత్మామ ధవళే, మిథో బద్ధ స్పర్ధ స్ఫురిత శ ఫరద్వంద్వ లలితే, క్రియాస్తాం శ్రీరంగప్రణయినయనాబ్జే మయి దయామ్"**

(ఇటు నాసికచేత, అటు చెవులచేత అడ్డగింపబడినందువలన అంతవరకు దొర్లుచున్న గమనమును కలిగినవి, విశాలమై, గొప్పవై, పొడవుగానున్నవై, సుందరమై, చల్లనివై కొంచెము ఎఱ్ఱనివై, మిగిలిన భాగమున తెల్లనివై, పరస్పరము పోటీపడు రెండు అందమైన చేపలవలె అందముగానున్న శ్రీరంగనాథుని నేత్రపద్మములు నాపై దయచూపు గాక!) (99) అను సూక్తితో అభివర్ణించిరి. అంగములందు అంతటి వ్యాపింపదలచిన నేత్రములకు అటు కర్ణములు, ఇటు నాసికము అడ్డు తగులుట, పరస్పరము స్పర్ధించుటయు స్వామి నేత్రముల చాంచల్యమునకు హేతువులు అను ఈ శ్లోకములోని రమ్యమైన భావమును ఇచట స్మరింపనగును.

ముగ్ధస్మేరమనోహరాధరతలమ్ -శ్రీరంగనాథుని చిఱునవ్వు శోభను భట్టరు వర్ణించిన ఈ సూక్తి ఇచట అనుసంధేయము. **"అమృతతటాక చంద్రాంబుజ స్మయహర శుచి ముగ్ధ మందస్మితమ్"** (అమృత తటాకము యొక్క, చంద్రుని యొక్క, పద్మము యొక్క గర్వమును హరించు, స్వచ్ఛమైన, మనోహరమైన చిరునవ్వు) (93) అనుచు స్వామి చిఱునవ్వు అమృతసరస్సు యొక్క, చంద్రుని యొక్క, పద్మముల యొక్క గర్వమును హరించునది - అని పల్కిరి. స్వామి చిఱునవ్వు ముగ్ధమనుట మిక్కిలి అర్థవంతము. ముగ్ధమనగా మోహమును కల్గినది. ఈ వ్యామోహము భక్తులపై గల వ్యామోహమే! ఈ చిఱునవ్వు ద్వారా స్వామి భక్తులతో భాషించునట. **"సంభాషమాణ మివ సర్వవశంవదేన"** (69) అని భట్టరు పల్కిరి కదా! ఈ చిఱునవ్వు, స్వామి తన ఆయుధముల ద్వారా భక్తరక్షణను చేయునని, స్వామి పాదద్వంద్వము భయములన్నిటిని తీర్చి, ఇష్టప్రాప్తిని కల్గించునని వ్యాఖ్యానించు చున్నదా! ఏమి! అను భావమున భట్టరు **"స్మేరేణ వక్త్రేణ తత్ వ్యాకుర్వన్నివ"** (70) అని శ్రీరంగరాజస్తవములో పల్కుట ప్రకృతమున స్మరణీయము. ఇట్టి చిఱునవ్వుతోనే స్వామి చూపరుల మనస్సును

దోచుకొనుచున్నాడు. **"రామః కమల పత్రాక్షః సర్వసత్త్వ మనోహరః"** అనుచు వాల్మీకి శ్రీరాముడు తన కమల నేత్రములతో అందఱి చిత్తములను ఆకట్టుకొనెనని పల్కెను. ఇచట భట్టరు శ్రీరంగనాథుడు తన చిఱునవ్వుతో అందఱిని వశపఱచుకొను చున్నాడనిరి. **"స్మితపూర్వాభిభాషీ చ పూర్వాభాషీ చ రాఘవః"** కదా! శ్రీరామునకు, శ్రీరంగనాథునకు మధ్య తాదాత్మ్యమును పూర్వాచార్యులు రమణీయముగా అనుసంధించిరి కదా!

ముక్తాకిరీటోజ్జ్వలమ్ - స్వామి కిరీటము ముఖమును ఉజ్జ్వలముగా చేయు చున్నదని ఇచటి భావము. భట్టరు శ్రీరంగ రాజస్తవమున శ్రీరంగనాథుని కిరీటమును వర్ణించుచు, **"కిరీటచూడరత్న రాజిరాధి రాజ్యజల్పికా, ముఖేందుకాంతి రున్ముఖం తరంగితేవ రంగిణః"** (సామ్రాజ్యము సూచించు కిరీటములోని, కిరీటము కిందగల చూడమనెడి పట్టభూషణములోని రత్నసమూహము యొక్క కాంతి ఉన్ముఖముగా ప్రసరించినట్లు శ్రీరంగనాథుని ముఖచంద్రకాంతి గోచరించుచున్నది.) అనుచు స్వామి ముఖకాంతి పైకి ప్రసరించినట్లున్నదని పల్కిరి. ఇచట కిరీటకాంతిచే ముఖము శోభిల్లుచున్నదనిరి. ఈ రెండింటికిని మూలము శఠకోపసూరి భావనావిశేషమే అనదగును. శఠకోపులు తమ ప్రబంధమున భగవానుని స్తుతించుచు, **"ముడిచ్చోదియాయ్ ఉనతు ముకచ్చోది మలర్న్దతువో?"** "స్వామీ! నీ ముఖశోభ నీ కిరీటశోభగా వికసించెనా?" అని ఉత్ప్రేక్షించిరి. ఉత్కటకోటికమైన సంశయము ఉత్ప్రేక్ష కావున, సంశయము కోటిద్వయాత్మకము కావున, ఇచట రెండవ భావన ఏమనగా, "స్వామీ! నీ కిరీటశోభయే ముఖకాంతిగా వికసించెనా?" అనునది. అదియే ప్రస్తుతమున కవిచే ప్రస్తుతము అనదగును.

పశ్యన్మానసపశ్యతోహరరుచః - పశ్యతోహరుడనగా చూచు చుండగానే హరించువాడని భావము. స్వామి ముఖశోభ భక్తుల

మనస్సులను దోచు పశ్యతోహరము. ఇట్టి గుణము స్వామి అంగము లన్నిటికిని ఉన్నను ముఖశోభ అన్ని అంగముల శోభకంటె అతిశయించియుండుటచే అది ఇచట కీర్తింపబడినది.

పర్యాయపంకేరుహమ్ - స్వామి ముఖము వేఱొక తామరపూవు అనుటచే సాదృశ్యము పూర్ణమని భావము. "**ముఖపుండరీకము**" ఇత్యాది సూక్తులు ఇచట స్మరణీయములు.

"వశ్యన్మాననవశ్యతోహరరుచిమ్" అను పాఠాంతరము నపుంసకలింగ విశేష్యమగు ముఖమునకు అన్వయింపదు కావున గ్రహింపతగినది కాదు. అనుస్వారములేక "రుచి" అని ఉన్నచో అన్వయించును. అపుడు ఛందస్సుకు భంగము కల్గును. కావున ప్రకృత పాఠమే సరిఅయినది.

శ్రీరంగనాథుని ముఖశోభ ప్రస్తుతింపబడిన ఈ సందర్భమున నాచ్చియార్ తిరుమొౙి మను ద్రావిడ ప్రబంధములోని (10-5) సూక్తిని వ్యాఖ్యానించుచు శ్రీకృష్ణసూరి ఉట్టంకించిన రెండు వృత్తాంతములు తప్పక స్మరింపతగినవి. భట్టరు తమ చివరిదశలో నడుముపై పుండు ఏర్పడి బాధపడు సమయమున శ్రీరంగనాథుడు అర్చకముఖమున ఆ ఆచార్యులను పిలచి, "ఓయీ! భయపడుచుంటివా ఏమి?" అని ప్రశ్నింపగా, భట్టరు, "స్వామి! నాకు నీవు అనుగ్రహింపని వైభవము ఏమియును లేదు. ఇచటనే ఉన్నను పరమపదమును నేను చీటి వ్రాసి ఇచ్చిన చెల్లునట్లుగా అధీనము చేసితివి. ఈ విషయమున ఏ కొఱతయు లేదు. కాని పరమపదమునకు పోయినచో అచట ఈ చల్లని ముఖమును, ఈ తిరునామమును, చిఱునవ్వును దర్శింపలేను కదా! అని భయమగుచున్నది." అని సమాధానమును పల్కిరి.

శ్రీయామునుల కుమారులగు తొట్టైనంబి అను ఆచార్యులు అంతిమసమయమున కొందఱు మీరు ఇపుడు తలచునది ఏమని ప్రశ్నింపగా, "యామునుల సంబంధము వలన నాకు పరమపదప్రాప్తి కలుగుటలో సందేహము లేదు. కాని, అచట పరమపద నాథుని ముఖము శ్రీరంగనాథుని ముఖమువలె చల్లగానుండకపోయినచో, అండభిత్తిని చీల్చుకొని శ్రీరంగమును తిరిగి చేరవలయునని తలచుచుంటిని" అని పల్కిరి. పై ఉదంతములు రెండును శ్రీరంగనాథుని ముఖశోభ, మందస్మిత శోభయు భక్తులకు ఎంత ఆకర్షకములో తెలుపుచున్నవి కద! ఈ శ్లోకము శార్దూలవిక్రీడిత వృత్తమున నిబద్ధము.

కదాఽహం కావేరీతటపరిసరే రంగనగరే
శయానం భోగీంద్రే శతమఖమణిశ్యామలరుచిమ్ ।
ఉపాసీనః క్రోశన్ మధుమథన! నారాయణ! హరే
మురారే! గోవిందేత్యనిశ మపనేష్యామి దివసాన్ ॥ 3

కావేరీతటపరిసరే = కావేరీనదీతీర సమీపమున, **రంగనగరే** = శ్రీరంగమున, **భోగి + ఇంద్రే** = ఆదిశేషుని పై, **శయానమ్** = పరుండి యున్నవాడు, **శతమఖమణి శ్యామలరుచిమ్** = ఇంద్రనీలమణి వంటి వచ్చని రంగును కలవాడును అగు స్వామిని, **ఉపాసీనః** = ఉపాసించువాడనై, **మధుమథన** = మధుసూదనా!, **నారాయణ** = నారాయణా!, **హరే** = హరీ, **మురారే** = మురారీ!, **గోవింద** = గోవిందా!, **ఇతి** = అని, **అనిశమ్** = ఎల్లప్పుడు, **క్రోశన్** = పలవరించుచు, **అహమ్** = నేను, **కద** = ఎపుడు, **దివసాన్** = దినములను, **అపనేష్యామి** = గడుపగలను?

కావేరీతీర సమీపముననున్న రంగనగరములో ఆదిశేషునిపై పవళించియున్నవాడు, ఇంద్రనీలమువంటివాడును శ్రీరంగనాథుని భక్తితో ఆరాధించుచు, "మధుసూదనా! నారాయణా! హరీ! మురారీ! గోవిందా!" అనుచు ఆ స్వామి గుణములను తెలుపు నామములను

పలవరించుచు దినములను గడుపు సమయము నాకు ఎపుడు వచ్చునో కద!

ఈ శ్లోకమున "**కావేరీతటపరిసరే**" అను ప్రయోగమును "**రంగనగరే**" అను పదముతో చేర్చి అన్వయించుటకంటే, '**కావేరీతటపరిసరే క్రోశన్**' అని అన్వయించుట మిక్కిలి స్వరసము. పూర్వాన్వయమున శ్రీరంగము కావేరీనదీతీరముననున్నదని శ్రీరంగనాథుడు "**తెణ్ణీర్ పొన్ని తిరైక్కైయాల్ అడివరుడ ప్పళ్ళికొళ్ళుమ్**" "తేటనైన నీటిని కల కావేరి తన కెరటములను చేతులతో సేవింపగా పరుండియున్నాడనియు అర్థము వచ్చును. రెండవ అన్వయమున తాము (కవి) కావేరీ నదీతీరముననుండి "మధుసూదన! నారాయణ!" అను మొదలగు నామములను అనుసంధించుచు కాల క్షేపమును చేయుటకు కుతూహలపడుట తెలుపబడినది. ఈ శ్లోకమును చూచిన శివభక్తులు ఒకరు, "**కదా వారాణస్యామమరతటినీరోధసి వసన్ వసానః కౌపీనం శిరసి నిదధానోఽఞ్జలిపుటమ్, అయే! గౌరీనాథ! త్రిపురహర! శంభో! త్రినయన! ప్రసీదేతి క్రోశన్ నిమిషమివ నేష్యామి దివసాన్**" అను శ్లోకమును రచించిరి.

శతముఖమణిశ్యామలరుచిమ్ - భట్టరు శ్రీరంగనాథుని "**ఫణిశయమరతకమణి కిరణగణః**" (ఆదిశేషునిపై శయనించిన మరతకమణియొక్క కిరణ సమూహము) అని కీర్తించుట స్మరణీయము. కవులు నీలవర్ణమును పచ్చని రంగును, నలుపును అభేదముగా వర్ణించుట పరిపాటి. కావున ఇచట నీలవర్ణహరిత వర్ణములు అభేదముతో వర్ణింపబడినవి. వృత్తము శిఖరిణి.

కదాఽహం కావేరీవిమలసలిలే వీతకలుషో
భవేయం తత్తీరే శ్రమముషి వసేయం ఘనవనే।
కదా వా తం పుణ్యే మహతి పులినే మంగళగుణం
భజేయం రంగేశం కమలనయనం శేషశయనమ్॥ 4

కావేరీ విమలసలిలే = కావేరీనది యొక్క నిర్మలమైన నీటిలో, (**అవగాహ్య** = స్నాన మొనర్చి), **వీతకలుషః** = పోయిన పాపములను కలవాడనై, **అహమ్** = నేను, **కదా** = ఎపుడు, **భవేయం** = కాగలను?, **తత్తీరే** = ఆ కావేరీ తీరమున, **శ్రమముషి** = శ్రమను పోగొట్టునట్టి, **ఘనవనే** = గొప్పవనమునందు, **వసేయమ్** = నివసింతును?, **పుణ్యే** = పవిత్రమైన, **మహతి** = గొప్పదైన, **పులినే** = ఇసుకతిన్నెయందు, (శ్రీరంగక్షేత్రము నందు), **శేషశయనమ్** = ఆదిశేషుని పడుకగా కల్గిన, **కమలనయనమ్** = కమలముల వంటి నేత్రములను కల్గిన, **మంగళగుణమ్** = కల్యాణగుణములను కల్గిన, **తమ్** = ఆ, **రంగ+ఈశమ్** = శ్రీరంగనాథుని, **కదా వా**=ఎపుడో కద, **భజేయమ్** = సేవింతును?

కావేరీనది యొక్క స్వచ్ఛమైన నీటిలో స్నానమొనర్చి, పోగొట్టుకొనిన పాపములను కలవాడను నేనెపుడు కాగలను? ఆ నదీతీరమున నున్న, శ్రమహరమైనదగు గొప్పవనము నందు ఎపుడు నివసింపగలను? పవిత్రమైనది, గొప్పదైనది అగు శ్రీరంగక్షేత్రమున కమలాక్షుడు, కల్యాణగుణుడును అగు శ్రీరంగనాథుని నేనెపుడు సేవింతునో కదా!

మొదటి పాదమున '**అవగాహ్య**' (స్నానముచేసి) అను పదము అధ్యాహారము చేసికొన తగును.

కావేరీవిమలసలిలే - కావేరీ నదీ జలములను గూర్చి దివ్యసూరులు రెండు విధములుగా వచించుట ఇచట స్మరణీయము. కులశేఖరులు, "**తెణ్ణీర్పొన్ని**" "స్వచ్ఛమైన నీటిని కల కావేరీనది" అనుచు తమ ప్రబంధమున (1-) పలుకగా, భక్తాంఘ్రిరేణులు తిరుమాలై అను ప్రబంధమున "**తెళివిలా క్కలజ్గల్ నీర్శూழ్**" "తేటపడని, కలగి యున్న నీటిచే వ్యాప్తమైన కావేరి" అని తెలిపిరి. "**రమణీయం ప్రసన్నాంబు సన్మనుష్య మనో యథా**" (సత్పురుషుని మనస్సు వలే రమణీయమైన, ప్రసన్నమైన నీటిని కల్గినది) అను వాల్మీకి సూక్తి చొప్పున నదీజలములను

స్వచ్ఛముగా నున్నట్లు వర్ణింప వలసి యుండగా కలుషితములైనట్లు వర్ణించుట ఎట్లు తగును? అను శంకకు పరిహారముగా భట్టరు శ్రీరంగరాజస్తవమున, **"దుగ్ధాబ్ధిర్జనకో జనన్యహమియం శ్రీరేవ పుత్రీవరః శ్రీరంగేశ్వర ఏతదర్హమిహ కిం కుర్యామితీవాకులా, చంచచ్చామర చంద్ర చందన మహామాణిక్యముక్తోత్కరాన్ కావేరీ లహరీకరైర్విదధతీ పర్యేతి"** (క్షీరాబ్ధి తండ్రి, నేను తల్లిని, లక్ష్మి మా కుమార్తె. వరుడు శ్రీరంగనాథుడు. వీరిద్దరికి తగినట్లు ఏమి కానుకలను ఇవ్వగలను? అని వ్యాకులము చెందిన దానివలె కావేరీనది ప్రకాశించు చామరములను, కర్పూరములను, చందనములను, మహామాణిక్యముల సమూహము లను కెరటములనెడి చేతులతో అర్పించుచూ శ్రీరంగనాథుని సమీపమున ప్రవహించు చున్నది.) అనుచు పల్కిరి.

నదీజలములు ఒక సమయమున (వర్షాకాలమున) కలసియుండుట, శరదృతువులో తేటపడుటయును సహజము కద! ప్రస్తుతమున భట్టరు కావేరీజలముల నైర్మల్యమును స్తుతించిరి. కావున కులశేఖరుల సూక్తిని అనుసరించినదగును.

కావేరీనదికి కల ఈ విమలత్వము కేవలము భౌతికదృష్టిలోనే కాక, పరమార్థ దృష్టిలో కూడ సిద్ధము. ఎందులకనగా - సాక్షాత్తు పరమపదనాథునకు ప్రతిరూపమగు శ్రీరంగ నాథుని పాదముల స్పర్శను నిత్యమును కల్గినది కద కావేరి! గంగానదికి త్రివిక్రమావ తార సందర్భమున మాత్రమే భగవానుని పాద సంబంధము కలుగగా, కావేరీనది దానిని నిత్యము కల్గియుండుట విశేషము. అంతియే కాదు, స్వామిని ప్రకాశింప చేయునట్టి అపూర్వమైన మహిమను కల్గినది. కావుననే గర్వించు గంగాదేవిని చూచి కావేరి పరిహాసముగా నుఱుగు రూపమున మందహాసమును చేయుచున్నదనుచు **"శ్యామం వేదరహో వ్యనక్తి పులినే ఫేనైర్హసంతీవ తత్ గంగాం విష్ణుపదీత్వమాత్ర ముఖరాం హేమాపగా"** (మఱుగున ఉన్న వేదరహస్యమును, అనగా పరమాత్మను

కావేరీనది మధ్యలోని ఇసుక తిన్నెపై వ్యక్తముచేయుచున్న కావేరి, విష్ణుపాదోత్పన్నత్వ మాత్రముచే 'నేనే అన్ని నదులకంటే గొప్పదానను' అని తన తరంగముల ధ్వనుల రూపమున గర్జించు గంగను నురుగు రూపములో పరిహాసము చేయుచున్నది.) **(22)** అను శ్లోకమున పల్కిరి కద! మఱియు వైకుంఠనగరమే శ్రీరంగముగా ఆవిర్భవించినట్లు విరజానదియే కావేరియయ్యెను. విరజ అనగా రజోగుణములేనిది. ఇది తమస్సు లేకుండుటకును ఉపలక్షణము. దాని ప్రతిరూపమైన కావేరియు అట్టిదే. కావున ఆ నదియొక్క విమలత్వము సిద్ధము.

వీతకలుషః - పరమపదమును చేరు జీవుడు విరజానదీస్నానముచే తన కల్మషములన్నిటిని పోగొట్టుకొనును. ఆ పాపపంకిలమంతయు విరజానదికి ప్రతిరూపమగు కావేరీ జలములందు స్నానము చేయుటవలన తొలగునని భావము.

తత్తీరే శ్రమముషి ఘనవనే - కావేరీనదీతీరములోని ఉద్యానవనములు సకలవిధ తాపములను తీర్చునవి, నిబిడమైనవియును. విప్రనారాయణసూరి తమ ప్రబంధమున కావేరీనదీ తీరములోని తోటల వైభవమును తిరుమాలై ప్రబంధమున వర్ణించుచు, **"వణ్డిన మురలుమ్ శోలై మయిలినమాలుమ్ శోలై కొణ్డల్మీదు అణవుమ్ శోలై కుయిలినమ్ కూవుమ్ శోలై అణ్డర్కోన్ అమరుమ్ శోలై"**, "తుమ్మెదలు మధురముగా ధ్వనించు తోట, నెమళ్ళ గుంపులు చేరు తోట, మేఘములు ఉపరిభాగమున సంచరించు తోట, కోయిలలు కూయు తోట, బ్రహ్మాండనాయకుడు నిత్యనివాసముచేయు చోటు" అనుచు పల్కుట ఇచట స్మరింపతగినది. ఈ శ్లోకము లోని భావములకు మెఱుగులు దిద్దు శ్లోకములను భట్టరు శ్రీరంగరాజస్తవమున రచించిరి. **"త్రయ్యంతప్రహతిమతీషు వైష్ణవానాం ప్రాప్యాసు ప్రచురభవశ్రమాపహాసు, కావేరీపరిచితాసు పావనీషు శ్రీరంగోప వనతతీషు వర్తిషీయ"** (వేదాంతముల అనుసంధానమును అనవరతము

కల్గినవి, గొప్ప సంసార శ్రమను పోగొట్టునవి, శ్రీవైష్ణవులకు ప్రాప్యమైనవి, పవిత్రములైనవి, కావేరినది ప్రవహించునవి అగు శ్రీరంగనగరములోని ఉద్యాన ప్రాంతములలో వర్తింతును.) (27) అను శ్లోకములోని తోటల శ్రమహరత్వమును, **"రంగారామరమ్యస్థలాని క్రముకపనసమోచామేచకాని"** (పోకపనస అరటిచెట్ల సమూహముచే నల్లనివైన శ్రీరంగోపవనముల లోని రమ్యస్థలములు) (28) అను సూక్తి యందు నిబిడత్వమును తెలిపిరి. శ్లోకములోని ఘనశబ్దమునకు దట్టమైన అనియే కాక, గొప్పదైన అనియు అర్థము. భగవానుని విహారమునకు ఉపయోగపడుట ఆ తోటలయొక్క ఘనతను తెలుపుచున్నది.

మహతి పులినే - ఇచట ఇసుకతిన్నె శ్రీరంగక్షేత్రమే. **"తత్పుణ్యం పులిన మిదంతయా ఉద్య మధ్యేకావేరి స్ఫురతి"** (26) అనుచు భట్టరు స్వయముగా పల్కిరి కద!

మూడవ పాదమున "**తత్పుణ్యే**" అను పాఠాంతరము అనన్వితము. **"పుణ్యం పులినమ్"** అను విశేషణవిశేష్యభావమునకు అన్వయింపదు. ఇచటి పులినము శ్రీరంగమే. వేదాంతదేశికుల భగవద్ధ్యానసోపానమున "**ప్రాదుర్భూతం కనకసరిత స్సైకతే హంసజుష్టే**" (హంసలచే నిండిన కావేరినది యొక్క ఇసుక తిన్నెలో ఆవిర్భవించిన వాడు) అను శ్లోకములోని సైకతశబ్దమునకును శ్రీరంగమనియే కద అర్థము.

పూగీకంఠద్వయససరస స్నిగ్ధనీరోపకంఠామ్
ఆవిర్మోదస్తిమితశకునానూదిత బ్రహ్మఘోషామ్।
మార్గే మార్గే పథికనివహై రుంచ్యమానాపవర్గాం
పశ్యేయం తాం పునరపి పురీం శ్రీమతీం రంగధామ్నః॥ 5

పూగీ = పోకచెట్లు, **కంఠద్వయస** = కంఠపర్యంతము వృద్ధి చెందినది, **సరస** = తీయని, **స్నిగ్ధ** = స్నేహయుక్తమైనది అగు, **నీర** = నీటిని, **ఉపకంఠామ్** = సమీపమున కల్గినది, **ఆవిర్మోద** = సంతోషము కల్గుటచే, **స్తిమిత** = స్తబ్ధమైన, **శకున** = పక్షులచే, **అనూదిత** = అనువదింపబడిన, **బ్రహ్మఘోషామ్** = వేదఘోషను కల్గినది, **పథిక నివహైః**= బాటసారుల సమూహములచే, **మార్గే మార్గే** = ప్రతిమార్గము నందు, **ఉంచ్యమాన + అపవర్గామ్** = సేకరించి గ్రహింపబడు అపవర్గమును (అనగా మోక్షమును) కల్గినది అగు, **రంగధామ్నః** = శ్రీరంగనాథుని, **తామ్** = ఆ, **శ్రీమతీమ్** = సంపదను కల్గిన, **పురీమ్** = నగరమును, **పునః** = తిరిగి, **పశ్యేయమ్ అపి** = చూడగలనా?

పోకచెట్లు కంఠము ఎత్తువరకు వృద్ధి చెందిన, తేనెకూడిన స్నేహగుణమును కల్గినదగు నీటిని సమీపమున కల్గినది, ఆనందమును పొందుటచే స్తబ్ధముగానున్న పక్షులచే అనువదింపబడిన వేదఘోషను కల్గినది, దారిలో ఎల్లెడల పథికుల సమూహములచే సేకరింపబడిన అపవర్గమును కల్గినదగు శ్రీరంగనాథుని ఆ దివ్యమైన నగరమును ఎపుడు సేవింతునో కద!

ఇందు శ్రీరంగనగరములోని నీటి సమృద్ధి, ఆ నీటి యొక్క భోగ్యత, అచట తోటలో నివసించు పక్షుల సంతోషాతిశయము, ఆ ప్రదేశముయొక్క పావనత్వము, దివ్యత్వ మును సూచితములు.

శఠకోపసూరి తమ తిరువాయ్మొழி ప్రబంధమున **"తిరువేఙ్గడమ్ నఙ్గట్కు ఒన్నుమే తొழும் నమ్ వినైయోయుమే"**, "వేంకటాద్రిని దర్శించిన మాత్రముననే మన పాపములు తొలగును" అని పల్కిరి. కావున భగవానుని దర్శించుటకంటే ఆ స్వామి భక్తులను అధివసించియుండు దివ్యదేశమును సేవించుటయే గొప్ప భాగ్యమని ఏర్పడుచున్నది. అట్టి భావముతో ఇందు భట్టరు "శ్రీరంగనగరమును ఎపుడు దర్శింతునో కద" అని పల్కుచున్నారు. శ్లోకములోని మూడు పాదములు శ్రీరంగ నగరమును వర్ణించు చున్నవి.

పూగీకంఠద్వయసరసస్నిగ్ధనీరోపకంఠామ్ - శ్రీరంగరాజస్తవమున భట్టరు "**కదళవకుళజంబూపూగమాకందకంఠద్వయసనరసనీరామ్**" అనుచు పల్కుట ఇచట అనుసంధేయము. కావేరీ తీరమున పోకచెట్లు ఎత్తుగా పెరిగి వృద్ధిచెందినవి. కాని కంఠము ఎత్తు వరకు నీటి ప్రవాహము పొంగిపొఱుచున్నది. ఆ ప్రవాహజలము తేనెతో కూడినదగుటచేత తీయనిది. స్నేహగుణమును కల్గినది. "**వెళ్ళ నీర్ పరన్దు పాయుమ్ విరి పొழ்ిల్ అరఙ్గమ్**", "ప్రవాహజలము వ్యాపించి, ప్రవహించునట్టి శ్రీరంగము" అని తిరుమాలై ప్రబంధమున భక్తాంఘ్రిరేణులు వచించిరి కద!

ఆవిర్మోదస్తిమిత......బ్రహ్మఘోషామ్ - కావేరీతీరమున పరమైకాంతులు, వేద విదులును, నిత్యకర్మానుష్ఠానమును చేసికొని, బ్రహ్మయజ్ఞరూప పారాయణమును చేయగా, దానిని వినిన అచటి ఎఱ్ఱని (అందమైన) నోటినికల చిలుకలు మొదలగు పక్షులు ఆ వేదవాక్యములను అనువదించుచున్నవి. "**అరుమా మఱైయన్దణర్ శిన్దై పుక శెవ్వాయ్క్కిళి నాన్మఱై పాడు తిల్లై త్తిరుచ్చిత్తిరకూడమ్**" అని తిరుమంగై యాழ்్వార్లు కీర్తించిరి. ఈ సందర్భమున శ్రీరంగరాజ స్తవములోని "**త్రయ్యంతప్రహతమతీషు . . . . పావనీషు శ్రీరంగోపవనతటీషు**" అను సూక్తి అనుసంధేయము. విష్ణుచిత్తులు తమ పెరియాழ்్వార్ తిరుమొழ்ి ప్రబంధమున "**ఎల్లియమ్పోదు ఇరుఞ్జిఱైవణ్డు ఎమ్బెరుమాన్ గుణమ్పాడి**" (పెద్ద ఱెక్కలను కల తుమ్మెద సంధ్యాసమయమున సర్వస్వామి యగు శ్రీరంగనాథుని దివ్యగుణములను భక్తితో పాడి) (4-8-8) అని, "**పూమరువి పుళ్ళినఙ్గళ్ పుళ్ళరయన్ పుకళ్కుழ்ఱుమ్ పునలరఙ్గమే**" (పక్షిసమూహములు పూలలో అమరియుండి పక్షీంద్రుని కీర్తిని పొగడుచు) (4-9-5) అనియు పల్కుట ప్రస్తుత భట్టరు సూక్తికి మూలము.

"వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్యః" అనునట్లే వేదమంతయు భగవానుని ప్రతిపాదించునదియే. అట్టి వేదమును కావేరీనదీ తీరములోని పక్షులు అనువదించుట అనగా భగవానుని గుణకీర్తనమును చేయుటమే కద! శ్లోకములోని మొదటి రెండు పాదముల భావమునకు అనుగుణముగా పెరియాழ்్వార్ తిరుమొழ்ి ప్రబంధములోని, "**తోదవత్తి త్తూయ్మఱైయోర్ తుఱై పడియత్తుళుమ్బిఎఙ్గుమ్ పోదిల్ వైత్త తేన్ శోరియుమ్ పునలరఙ్గమెన్బతువే**" (పరిశుద్ధముగా ఉతికి, అరబెట్టిన వస్త్రములను ధరించువారై, పవిత్రమైన వేదమును తమకు నిరూపకముగా కల్గినవారైన శ్రీవైష్ణవులు గంగకంటే పవిత్రమైన కావేరీనదీ ఘట్టములందు గుంపులు గుంపులుగా స్నానము చేయుటవలన అంతట కెఱటములు ఎగసి పడగా, పూవుల నాళములు అటు ఇటు కదలాడినవి. అపుడు ఆ పూలలోని తేనె అచటి ఇసుక తిన్నెలపై స్రవించినది. అట్టి మహిమ కల్గినది శ్రీరంగదివ్య నగరము) (4-8-1) అను సూక్తి అనుసంధేయము.

మార్గే మార్గే .... అపవర్గామ్ - శ్రీరంగవమున వీథులలో అంతట పయనించు వారు మోక్షమును సేకరించి పొందుచున్నారనుటకు దారిలో అంతయు పయనించు వారికి ముక్తి హస్తగతమైయుండునని తాత్పర్యము. శ్రీరంగవాసమే ముక్తి అని కొందఱు వ్యాఖ్యానింతురు. "**కావేరీ విరజా సేయం వైకుంఠం రంగమందిరమ్, స వాసుదేవో రంగేశః ప్రత్యక్షం పరమం పదమ్**" (ఈ కావేరి విరజానది, రంగమందిరము వైకుంఠము, ఆ పరవాసుదేవుడు శ్రీరంగనాథుడు, సాక్షాత్తు పరమపదము శ్రీరంగము.) అను ప్రసిద్ధి కలదు కద! కావున ఇట్టి శ్రీరంగ దివ్యక్షేత్రమును నేను తిరిగి ఎప్పుడైన ఒకసారి అయినను సేవింపగల్గుదునా? అని తమ ఆర్తిని భట్టరు ఇందు వెలిబుచ్చిరి. నాల్గవ పాదము లోని "**అపి**" అను అవ్యయము ప్రశ్నార్థకము.

న జాతు పీతామృతమూర్ఛితానాం
నాకౌకసాం నందనవాటికాసు।
రంగేశ్వర! త్వత్పదమాశ్రితానాం
రథ్యా శునా మన్యతమో భవేయమ్॥ **6**

రంగ + ఈశ్వర = శ్రీరంగనాథా!, **నందనవాటికాసు** = దేవేంద్రుని ఉద్యాన వాటిక లందు, (నందనవనమందు), **పీత + అమృత మూర్ఛితానామ్** = అమృతమును త్రాగి మైకమును పొందిన, **నాకౌకసామ్** = దేవతలలో, **అన్యతమః** = ఒకడను, **న జాతు భవేయమ్** = ఎప్పటికిని కాను, **త్వత్పదమ్** = నీ నివాసస్థానమగు శ్రీరంగమును, **ఆశ్రితానామ్** = ఆశ్రయించిన వారియొక్క, **రథ్యా** = వీధులందు (తిరుగాడు), **శునామ్** = శునకములలో, **అన్యతమః** = ఒకడను, **భవేయమ్** = అగుదును.

శ్రీరంగనాథా! దేవేంద్రుని నందనవనములో అమృత పానమును చేసి, మైకమును పొందునట్టి దేవతలలో ఒకడను అగుటను నేను కోఱను. నీ నివాసమగు శ్రీరంగమును ఆశ్రయించి, జీవించు మహనీయులు సంచరించు వీథులలో తిరుగు శునకములలో ఒకడనైనను చాలును.

భక్తాంఘ్రిరేణులు తమ తిరుమాలై ప్రబంధమున, **"ఇన్దిరలోకమాళుమ్ అచ్చువై పెఱినుమ్ వేణ్డేన్"**, "ఇంద్రలోకమును ఏలు ఆ ఆనందమును సైతము నేను కోరను. శ్రీరంగనాథా! ఇచటనే ఉండి నీ దివ్యసుందరరూపమునే దర్శింప గోరెదను" అను సూక్తి ఇచట స్మరణీయము. భగవద్భక్తులలో కొందరు ప్రార్థించునపుడు వేఱు జన్మము వలదని, ముక్తిని ప్రసాదించుమని వేడెదరు. గోదాదేవి, **"ఎఱ్ఱైక్కుమ్ ఏழ్ఏழுపిఱ విక్కుమ్ ఉన్దన్నోడుఱ్ఱోమేయావోమ్"**, "ఎప్పటికి ఏడేడు జన్మలందును నీతో సంబంధమును కలిగియుండుటనే కోరెదము" అని తిరుప్పావై (20) ప్రబంధమున పల్కుటచే ఎన్ని జన్మలు సంభవించినను అవి తమకు అనిష్టములు కావని, ఉపాదేయములేనని తమకు కల్గు జన్మలు అన్నియు దివ్యదేశవాసమునకు అనుకూలములైనచో అవి ఉపాదేయములే అని భావించినట్లు తెలియుచున్నది కద! ఇట్టి భావమునే పులువురు దివ్యసూరులు వెలిబుచ్చిరి. భట్టరు ఆ క్రమములోనే ఈ శ్లోకమును రచించిరి. మిక్కిలి ఉన్నతమైన దేవతోపభోగమును నేను వాంఛింపను. శ్రీరంగ క్షేత్రమున వీథులలోని తలుపులు తెఱచియుంచిన ఇండ్లలో ప్రవేశించు శునకములలో ఒక్కడుగా పుట్టినను చాలును అని భట్టరు హృదయము. తిరుమంగై ఆళ్వార్ పెరియతిరుమడల్ ప్రబంధములో **"అఱత్తిన్ వழிమురయన్ద అన్నవర్ తామ్‌కణ్డీర్‌కళ్ ఆయిరక్కణ్ వానవర్‌కోన్"** అని ప్రారంభించి **"ఇన్నముదమ్ మాన్దిఇరుప్పర్"** అనునంత వరకు వర్ణించిన దేవలోక భోగమును కూడ భట్టర్ ఎంత మాత్రము అభిలషించుట లేదు. నిత్యులు, ముక్తులు సహితము వైకుంఠవాసమును కాదని, దివ్యదేశవాసమును కోరి, అందుల కొరకు తిర్యక్ స్థావర రూపములను కూడ పొందుటకు సిద్ధపడుదురు. ఇందులకు కులశేఖరుల ప్రబంధములోని **"ఊనేఱు శెల్వత్తు"** అనెడి దశకము అను సంధేయము. ఈ కవియే శ్రీరంగ రాజస్తవమున **"అహృతసహజ దాస్యాః సూరయః"** అను శ్లోకమున శ్రీరంగ క్షేత్రమున నున్న మనుష్య-తిర్యక్- స్థావరములన్నియు నిత్యులు, ముక్తులేనని తెలుపుట ఇచట గమనార్హము.

ఈ ఆఱు శ్లోకములతో కూడినదే శ్రీరంగనాథస్తోత్రము. ఇకపై వ్యాఖ్యానింపబడు రెండు శ్లోకములు ముక్తకములని, పిమ్మట ఇందు చేర్చబడినవని పెద్దల అభిప్రాయము.

అసన్నికృష్టస్య నికృష్టజంతోః
మిథ్యాపవాదేన కరోషి శాంతిమ్।
తతో నికృష్టే మయి సన్నికృష్టే
కాం నిష్కృతిం రంగపతే కరోషి॥ 7

రంగపతే = శ్రీరంగనాథా!, **అసన్నికృష్టస్య** = (నిజమునకు) నీ సమీపమున లేని, **నికృష్టజంతోః** = నీచప్రాణియగు శునకము యొక్క (ప్రవేశము అనెడి), **మిథ్యా + అపవాదేన** = అసత్యమైన నెపముతో, **శాంతిమ్** = శాంతికర్మను, **కరోషి** = చేయుచున్నావు, **తతః** = ఆ శునకము కంటే, **నికృష్టే** = నీచుడనైన, **మయి సన్నికృష్టే** = నేను సమీపించినవాడను అయినపుడు, **కామ్** = ఎట్టి, **నిష్కృతిమ్** = శాంతిని, **కరోషి** = చేయుచున్నావు?

శ్రీరంగనాథా! శునకము నీ సన్నిధిలో ప్రవేశించినదను అసత్య వ్యాజమున నీవు శాంతి కర్మను చేయించితివి. కాని, నేను ఆ శునకము కంటెను నీచుడనే! అట్టి నేను నీ వద్దకు వచ్చినపుడు మఱి ఏ పరిహారమును చేయింతువు?

ఈ శ్లోకమును భట్టరు రచించుటకు ఒక సంఘటన మూలమని పెద్దలందురు. భట్టరు ఒకనాడు శ్రీరంగనాథుని తిరువీథి ఉత్సవమును సేవించుటకై తమ ఇంటి నుండి బయలుదేరి, పొన్నచెట్టువద్దకు వచ్చి, అచటనున్న ఆచార్యులతో ఉభయ వేదాంతరహస్యములనుగూర్చి ముచ్చటించుచుండిరి. ఆలయ పరిచారకులు ముందుగా వచ్చి శ్రీరంగనాథుని ఉత్సవమునుగూర్చి తెలుపుట పరిపాటి. ఆనాడు ఎంత సమయమైనను ఎవరును రాలేదు. చాల ఆలస్యమైనను ఏ కారణము వలన స్వామి వీథి ఉత్సవము జరుగలేదు? అను సందేహమును తీర్చుకొనుటకై భట్టరు స్వయముగా ఆలయములోనికి పోయి విచారింపగా, "ఒక శునకము కోవెలలోనికి వచ్చుటచే, అందులకు

తగిన శాంతిహోమమును జరుపవలసివచ్చెను. అందుచే స్వామి ఉత్సవమునకు ఆలస్యమయ్యెను" అని భట్టరు తెలిసికొని, శ్రీరంగనాథుని సమక్షమున రస్యముగా ప్రస్తుత శ్లోకమును ఆశువుగా విన్నవించిరి. శునకము ఆలయములో ప్రవేశించినను, ఏదో ఒక మూల దాగియున్నదే తప్ప గర్భగృహములోనికి పోలేదు. అందులకే ఇంతటి పరిహారమును జరిపినచో, ఆ కుక్క కంటే నికృష్టుడనగు నేను నీ ముందుకు వచ్చితిని, ఇపుడు ఎట్టి పరిహారమును చేయింతువు? అనుచు రస్యముగ భట్టరు భగవానుని ప్రశ్నించుట ఇచటి విషయము.

"**మిథ్యాపవాదేన**" అను ప్రయోగస్వారస్యమును కొందఱు పెద్దలు ఇట్లు చమత్కారముగ వివరింతురు. శ్రీరంగములోని ఆలయములో శాంతి హోమము జరిపినపుడు అర్చక-పరిచారక వర్గమునకు ధనలాభము కల్గు అవకాశము కలదు. కావున ఒక్కొక్కప్పుడు వారిలో కొందరు కుక్కపిల్లను బుట్టలో పెట్టి, ఆలయము లోనికి పోయివదలి, "అయ్యో! కుక్క లోనికి వచ్చినదే! శాంతిహోమము జరుపవలెను" అని అందురట. కొన్ని సమయములలో ఇట్టి ప్రయత్నము కూడ లేకనే ఊరకనే "కుక్కలోనికి పరుగెత్తినది, నేను చూచితిని" అని అసత్యమును పల్కి, శాంతి హోమమును చేయింతురట. ఈ విషయము భట్టరు చెవికి సోకుటచే "**మిథ్యాపవాదేన కరోషి శాంతిమ్**" అని పల్కిరి -అని మహావిద్వాన్ ప్ర.భ.అణ్ణాస్వామి వివరించిరి. ముందు శ్లోకమున "**రథ్యాశునా మన్యతమో భవేయమ్**" అని పల్కుటను బట్టి ఈ ముక్తక శ్లోకమిచట చేర్చబడియుండవచ్చును. భట్టరు నైచ్యానుసంధానముకొఱకే తమను శునకముగా పేర్కొనుట శ్రీరంగరాజస్తవము ఉత్తర శతకములోని "**శ్వేవ దేవ! వషట్కృతం త్వాం శ్రియోఽర్థమకామయే**" (దేవా! కుక్క పురోడాశమును ఆశపడినట్లుగా నేను నిన్ను ఆశపడుచున్నాను.) (99) అను శ్లోకములో కూడ గమనింప తగినది. "నెడియానై **అడినాయేన్** నినైన్దిట్టేనే!" అను పరకాలసూరి సూక్తి మొదలైన ప్రయోగములు ఇట్టి

ప్రయోగములకు మూలములు. గత శ్లోకములోని "**రథ్యాశునా మన్యతమో భవేయమ్**" అనెడి ప్రయోగము కూడా గమనింప తగినది. మహనీయులైన, సద్గుణఖనులైన భట్టర్ వంటి ఆచార్యవర్యులే ఇంతటి నైచ్యానుసంధానమును చేసినపుడు, దోషైకాశ్రయులైన మనవంటివారిని గూర్చి చెప్పవలసినది ఏమున్నది? ఏతావతా నైచ్యానుసంధానము స్వరూపములోనికి అంతర్భవించునని ఇచట గమనింప దగిన అంశము.

శ్రీరంగం కరిశైల మంజనగిరిం తార్క్ష్యాద్రి సింహాచలౌ
శ్రీకూర్మం పురుషోత్తమం చ బదరీనారాయణం నైమిశమ్।
శ్రీమద్ద్వారవతీ ప్రయాగ మధురాఽయోధ్యా గయా పుష్కరం
సాలగ్రామఖనిం నిషేవ్య రమతే రామానుజోఽయం మునిః॥ 8

అయమ్ = ఈ, **రామానుజః మునిః** = శ్రీరామానుజమునులు, **శ్రీరంగమ్** = శ్రీరంగమును, **కరిశైలమ్** = హస్తగిరిని, **అంజనగిరిమ్** = వేంకటాచలమును, **తార్క్ష్య + అద్రి** = మేల్కోటై అనబడు తిరునారాయణపురమును, **సింహాచలౌ** = సింహాచలమును, **శ్రీకూర్మమ్** = శ్రీకూర్మమును, **పురుషోత్తమమ్** = పురుషోత్తమ క్షేత్రమును, **బదరీ నారాయణమ్** = బదరికాశ్రమమును, **నైమిశమ్** = నైమిశారణ్యమును, **శ్రీమత్+ ద్వారవతీ** = ద్వారకను, **ప్రయాగ** = ప్రయాగను, **మధురా** = మధురానగరమును, **అయోధ్యా** = అయోధ్యా నగరమును, **గయా** = గయను, **వుష్కరమ్** = పుష్కరక్షేత్రమును, **సాలగ్రామఖనిమ్** = సాలగ్రామమును **నిషేవ్య** = సేవించి, **రమతే** = ఆనందించుచున్నారు.

ఇది భగవద్రామానుజుల దివ్యక్షేత్రయాత్రను గూర్చి నిత్యానుసంధానమును చేయుట కొఱకై ఈ స్తోత్రరచనకు పూర్వమే భట్టరు రచించిన ముక్తకము. మూడవ పాదము మొత్తము సమస్తపదము. "**సర్వో ద్వంద్వో విభాషయా ఏకవత్ భవతి**" అను పరిభాషను బట్టి ఏకవచనాంతము అయినది. "**అయోధ్యాగయాః**" అను

విసర్గాంతముగా కూడ పాఠము కలదు. అపుడు అంతవరకు సమస్తపదము ద్వితీయా విభక్తి బహువచనాంతరూపము. ఇదియు అర్థవంతమైన పాఠమే.

శ్రీరంగమును, హస్తిగిరిని, వేంకటాద్రిని, తిరునారాయణ పురమును, సింహాచలమును, శ్రీకూర్మమును, పురుషోత్తమక్షేత్రమును, బదరికాశ్రమమును, నైమిశారణ్యమును, ద్వారకను, ప్రయాగను, మధురను, అయోధ్యను, గయను, పుష్కరమును, సాలగ్రామమును సేవించిన ఈ భగవద్రామానుజముని ఆనందమును పొందుచున్నారు.

